

De evacuatie

Kees Simhoffer

De vlucht

De rand van de krater is een bruine korst met barsten. Het midden is glimmend rood en gezwollen. Nooit meer gaat hij dicht. De rand wordt steeds hoger van het bloed dat vanuit het midden in geultjes wegloopt, maar op een gegeven moment splijt de korst en begint het weer van voren af aan. En elke morgen word je wakker van de pijn, want in je slaap krab je hem open.

Ik heb nooit eerder een kapotte enkel bekeken door een loep. Wel vlinders, als vader bezig was met zijn verzameling. Daar heeft hij hem ook voor gekocht, voor zijn vlinders. Maar waarom lag hij laatst dan bij hem op de slaapkamer, toen we nog thuis waren? Kijkt hij ermee naar moeder als hij het met haar doet? Dat kan. Ik durf Jaap er niet naar te vragen, want dan zegt hij weer: had je wat? Hij weet trouwens zelf ook niet alles. Hij heeft wel een grote bek, maar hij weet net zo min wat.

Toen we weg moesten, heeft vader de loep vergeten. Ik lekker niet. Iedereen stond al klaar om te gaan, maar ik was nog boven. Ik moest wel oppassen dat ze het laatje van het nachtkastje niet hoorden, want dat ging stroef.

‘Hij heeft weer wat,’ zei Jaap toen ik naar beneden kwam.

Moeder vroeg zenuwachtig waar ik toch bleef. Ze was zeker bang dat ik mijn verzameling rivierkiezels zou meenemen. Ze zag ons al sjouwen. Maar ik wou alleen de loep.

‘Vooruit, we gaan,’ zei vader.

‘We moeten weg,’ zei moeder.

‘Wat loop jij met je hand in je zak?’ vroeg Jaap.

Hij had gelijk natuurlijk. Ik kon moeilijk de hele weg lopen voelen of het vergrootglas nog in mijn zak zat. Geen mens wist hoe lang we weg moesten en hoe ver we zouden gaan.

Toen we de straat uit gingen, had ik het gevoel dat we nooit meer

zouden terugkomen. Op alle bomen waren biljetten geplakt met ACHTUNG erop. Alle burgers van Arnhem moesten de stad binnen 24 uur verlaten. Omdat de oorlog nu in alle hevigheid zou losbarsten, was het na die 24 uur VERBODEN nog de stad te BETRETEN.

Het werd nu ernst met de oorlog, wist ik. Vóór me uit op de stoep liep mijn familie van huis weg. Vader en moeder met Riet tussen zich in. Trees achter de kinderwagen met Zusje erin. Ik moest achter ze aan. Ik kon niet achterblijven.

‘Help maar trekken, dan doe je ook wat.’ Jaap liep naast me met de vliegende-hollander, een bolderkar vol met tassen en pakjes en bovenop de oude koffer van geperst papier. Ik pakte het handvat om te helpen trekken en vergat op dat moment de loep in mijn zak. Er was trouwens afleiding genoeg toen we eenmaal op de grote weg waren. De halve stad vluchtte dezelfde kant op. Handkarren, bakfietsen, kinderwagens zoals die van ons. En paard-en-wagens met zieken, want die moesten ook mee.

Pas dagen later, toen we allang ergens voorlopig onderdak hadden, vond ik de loep weer. En nu zijn we alweer ergens anders. Ze weten geen raad met ons. We zijn met te veel. Nu zitten we bij de koster van het dorp. We slapen allemaal bij elkaar op één kamer in het stro.

Ik heb voor de loep een apart plaatsje ontdekt. Onder de plint is een spleet in de vloer. Nu iedereen slaapt, durf ik hem te voorschijn te halen. Ik weet wel niet hoe de oorlog er precies uitziet, al zitten we er middenin, maar het heeft iets met mijn kapotte enkel te maken. Door de loep bekeken is hij een slagveld. Als de oorlog nog lang duurt, dan steek ik de boel met de loep in brand. Dat kan, want een loep is een brandglas. Alle Duitsers verbranden hun voeten, hun knieën en de rest. Ze gaan zingend in vlammen op, want Duitsers zingen altijd. Dat moet je ze geven, zegt Jaap, die muzikaal is.

Ik droom van die brand. Toch zal ik het nooit doen, want de halve tijd lopen we naar het volgende adres. En je hebt niet overal zulke fijne plekjes om een loep te verbergen zolang je je kans afwacht. Hier zullen we ook wel weer weg moeten.

Vader weet ook niet meer waar we heen lopen. Volgens Trees in een kringetje. Onze schoenen zijn allang op. We hebben klompen gekregen van de boer bij wie we toen waren, maar ik kan er niet op lopen. De anderen ook niet zo goed, maar ik in geen geval. Ik sla telkens met het harde hout tegen de binnenkant van mijn enkels.

‘Jij hebt ook o-benen,’ zegt Trees, maar laat ze naar zichzelf kijken. Ze heeft net zo goed een zere enkel. Wel niet zo’n erge, maar dat komt wel. Bij mij zweren ze allebei. Het wordt elke dag een beetje erger en het gaat nooit meer dicht. We blijven natuurlijk de rest van ons leven op klompen lopen. Ons hele leven houden we open enkels. Zo erg dat je het bot kunt zien, want het is nu al wit binnenin. Moeder zegt dat het maar een paar weken duurt en dan gaan we weer naar huis. Dan komen de Amerikanen en de Engelsen de Duitsers verjagen. Maar ze is evengoed de tel kwijt, net als iedereen. Mijn enkels blijven open. Straks kan ik niet eens meer lopen en moet ik op krukken, zoals die jongen uit de derde klas. En na een tijdje zijn mijn voeten helemaal weg gezwreed. Of gezworen, dat weet ik nooit. De Duitsers zijn allang verdwenen. De Amerikanen staan klaar met zeep en chocola. En ik heb geen voeten meer. We weten niet meer hoe chocola smaakt, maar hier in het dorp zijn ook kinderen uit de buurt van Roermond in Limburg. Die hebben al Amerikanen gezien. Zij praten de hele tijd over chocola en hun moeders over zeep en hun vaders over sigaretten.

Als wij ’s avonds in het stro liggen, praten we er ook over. Tot vader zegt: ‘En nu gaan slapen!’ Daarna gaat hij meestal met moeder naar buiten. Ze willen natuurlijk niet gelijk met ons naar bed.

Ze staan geloof ik achter het huis. Als het slecht weer is, zitten ze bij de koster in de huiskamer. Maar ze willen zich niet opdringen, zegt moeder altijd. Later komen ze bij ons liggen. Voorzichtig, om ons niet wakker te maken. Ik merk dat elke avond, want ik kan toch niet slapen, omdat het stro jeukt. Trees blijft trouwens ook lang wakker. Als ze denkt dat vader en moeder slapen, begint ze tegen mij: ‘Kun jij ook niet slapen?’

Meestal praten we over de oorlog, want zij snapt er meer van. Of we praten over Amerikaanse chocola. Niet omdat we erin geloven, ik weet ook niet waarom we het doen. ‘Zou er om Amerikaanse chocola ook zilverpapier zitten? Hoor je me of slaap je?’

Ik laat haar kletsen. Die Amerikanen zijn net zo’n bedrog als Sinterklaas. Amerikanen rijden trouwens in lange auto’s en ze slapen in een groot bed. Dat staat zo vast als een huis. En wij liggen al maanden in het stro.

‘Hoe leit dit kindeke hier in het stro...’ begon Jaap de eerste keer te zingen. Maar toen mijn vader giftig werd, hield hij gauw op.

Strohalmen prikken gemeen. Als er zo'n spriet in je zere enkel komt, schiet je wakker van de pijn. En ik mag mijn sokken niet aanhouden, omdat ze anders 's morgens vol stro zitten en we hebben nog maar één paar. Het prikt trouwens door je kousen heen. Alleen pleisters helpen, maar er is geen pleister. Die we bij ons hadden op de vlucht, heeft vader geruild voor babyzalf voor Zusje, want die was nog harder nodig.

'Wat zit jij nou te doen?'

Jaap is wakker en zit overeind in het stro. We slapen in volgorde. Vader en moeder in het midden. Naast moeder de meisjes, naast vader de jongens. Ik bof, want naast mij is de muur. De baby ligt apart in een oud kinderbedje van de koster. Eerst wou moeder niet, want het zat vol wormen, maar vader dacht dat het geen kwaad kon voor baby's.

'Nou, wat zit jij te doen?' sist Jaap nog eens.

Ik frommel de loep in mijn onderbroek. 'Mijn enkel bloedt weer.'

Hij kruipt over Wim heen en komt naast me zitten. 'Jij pulkt er ook altijd aan, dat is het. En je vreet de korsten ook nog op, vuilak! Wat had je in je hand?'

'Niks!'

Hij gelooft me niet. 'Kom op! Lucifers zeker. Jij moet oppassen, stiekemerd!'

Niks zeggen. Als ik niks zeg, lieg ik ook niet en kan Jaap ernaar raden. Raadt hij toch nooit. Hij denkt aan iets ergers. Zolang hij het niet te weten komt, ben ik sterker dan hij.

Ik voel de loep nu in mijn onderbroek verdrinken. Oppassen dat hij er niet uit glijdt, nu Jaap zit te kijken. Hij is van mij. Ik moet er op een gegeven moment de zaak mee in de fik kunnen steken. Als de zon maar eens gien schijnen.

Als we hier weggaan, moet het mooi weer zijn. Dan vang ik licht van de zon in vader zijn brandglas, tot het stro begint te branden. En als we al een uur onderweg zijn, kijk ik natuurlijk om en zie ik wolken van vuur. Net als in de bijbel met Gomorra of Golgotha. De kapelaan heeft dat verteld, van die stad met allemaal slechte mensen, die allemaal slechte dingen deden. Wat ze precies deden, weet ik niet.

Jaap gaat zich gelukkig aankleden. Riet is nu ook wakker, dus de rest straks ook. Ze gaat altijd eerst naar zusje in haar bedje kijken. Meestal wordt die wakker van haar aanstellerige gedoe. Mij maken ze

niet zo gauw wakker, omdat ik het verste weg lig, bij de muur. Eigenlijk moet Wim er liggen, want die is jonger, maar hij vindt het akelig. Ik niet. En als ze me toch wakker maken, doe ik gewoon of ik nog slaap. Ze weten trouwens niet dat ik meestal wakker lig, behalve Trees, die ook meestal wakker is. Ans, naast haar, slaapt altijd. Als ik niemand wil zien, kan ik me naar de muur omdraaien. De anderen hebben geen muur. Die zijn omsingeld.

Vader en moeder liggen net zoals in het grote bed thuis. Die hebben nooit last van het stro. Zij heeft een arm over vaders borst, haar hand tussen zijn hemd. Alleen moeder heeft nachtgoed, de rest niet. We konden alleen het hoogstnodige meenemen in de kinderwagen en de vliegende-hollander.

‘We hebben alleen het vege lijf kunnen redden,’ zegt vader altijd als hij weer op een evacuatiebureau moet zijn. Hij neemt meestal Ans en mij mee, omdat wij het bleekst zijn.

‘Als decor,’ zegt Jaap.

‘Joh, maak ze nu niet wakker,’ zegt Riet als Jaap het verduisteringspapier begint op te rollen. ‘Je weet dat mama zich geneert als de mensen op straat ons zo kunnen zien liggen, pestkop!’

‘Er is nou geen mens op straat. Alleen Duitsers,’ zegt Jaap en rolt rustig verder. ‘Help me eens,’ zegt hij tegen mij. ‘Ik krijg hem niet gelijk gerold.’

Ik kom overeind en op hetzelfde moment valt de loep uit mijn onderbroek. Jaap laat de rol schieten en komt naar me toe. ‘Wat is dat?’

Ik raap het vergrootglas vlug op, maar hij heeft het al gezien.

‘Zie je wel dat je wat had!’

Riet snapt er niks van. Vader wordt wakker van het lawaai. ‘Wat is dat voor herrie?’

‘Die knul heeft wat gegapt,’ roept Jaap.

‘Geef op,’ zegt vader en steekt zijn hand uit. Hij komt overeind uit het stro. In zijn onderbroek lijken zijn magere benen op vogelpoten. Ik geef hem de loep.

‘Wat moet jij met mijn vergrootglas? Dat is geen speelgoed. Jij wou zeker gaatjes branden als de zon schijnt. Levensgevaarlijk met al dat stro. Snap je dat nou niet? Laat mij hem maar bewaren.’

Hij loopt naar de stoel waar zijn jasje overheen hangt en stopt de loep in een zak. Jaap staat te grinniken. De tranen zitten achter mijn

ogen. Daar gaat mijn aanvalsplan. De oorlog zal het verder zonder mij moeten doen.

Weer thuis

Als de oorlog is afgelopen, krijg je de vrede op je dak en moet je puinruimen. Vader staat ons al in de voordeur op te wachten, als we een week na hem terugkomen. Of we niet op de drempel willen stappen, want er kan een boobytrap onder liggen. De kleintjes draagt hij erover. Met mij is het even een moeilijkheid: ik ben de middelste van de zeven en wil natuurlijk alleen over de drempel. Maar vader neemt geen risico en draagt me als laatste het huis in.

Een week lang heeft hij geprobeerd de sporen van de oorlog uit te wissen, maar dat valt niet mee als er geen water is en de dichtstbijzijnde pomp een kwartier fietsen hiervandaan ligt. Er is trouwens geen fiets. De kapotte ramen heeft vader met planken dichtgespijkerd en de rotzooi van de Duitsers ligt zolang in de tuin.

‘Nee, binnen blijven, jongens! Het is al laat. We gaan zo slapen. Iedereen is moe.’

De vrede begint al goed: allemaal vóór acht uur in bed. Terwijl de vogels buiten eindelijk weer vaderlandse liedjes fluiten, hebben wij avondklok. Macht der gewoonte zeker. Als moeder een bromvlieg hoort, zegt ze: ‘Stil eens.’ Ze denkt dat er vliegtuigen in de lucht zitten. De oorlog moet nog slijten en de vrede krijgt nog niet genoeg water.

Bedden zijn er niet meer, maar vader heeft de vloer van de huiskamer met oude kleren en stukken gordijn bedekt. In de kamer is nog één ruit heel. Als we ons beginnen uit te kleden, hangt moeder er een zomerjurk voor, die vader tussen de rommel op zolder gevonden heeft. Overbodig, want aan de overkant zijn alle huizen kapot. Wanneer we allemaal liggen en er van buiten wat licht door moeders jurk schijnt, heb ik toch wel het idee dat we weer thuis zijn, ook al lijkt het niet meer op thuis.

Die nacht droom ik een paar keer dat we allemaal terug moeten. In rijen van vier. Met een grote Canadees ernaast die Duits spreekt. Jaap loopt naast me. We lopen dag en nacht door. Als onze voeten op zijn, lopen we verder op onze enkels.

‘Ik verrek van de honger,’ zegt Jaap.

‘Durchlaufen,’ roept de Canadees met een zwaar accent.

‘Lik mijn kont,’ roept Jaap, op zijn enkels.

‘Maul halten,’ schreeuwt de Canadees, die alleen nog maar knieën heeft.

‘Schweinhund,’ fluistert Jaap. Hij durft het niet hardop.

Onze enkels doen one-two-three-four.

Jaap gaat een stuk van me af lopen met een schijnheilig smoel, maar even later hoor ik hem zingen: ‘Marchieren im Geist in unsern Reihen mit...’

Verder komt hij niet. De *Feldwebel* uit Ottawa voelt de steek en verkoopt hem een bloedneus waarvan ik wakker word. Jaap is ook wakker, maar hij bloedt niet, nergens. De rest slaapt nog of is dood. Het been van moeder, dat uit haar smoezelige nachtpon steekt, is veel te wit. Over een stoel hangt het zwarte pak van de dominee van Elburg. Toen vader het afdankertje voor het eerst aantrok, omdat hij niks anders had, vond moeder het niks. Nu ligt ze zelf in een nachthemd dat jaren ouder is dan zij. Ze zijn de vrijheid allebei begonnen in een boetekleed. Waarvoor?

‘Kleed je aan, joh. Het is hartstikke fijn weer.’ Jaap tilt de zomerjurk op en laat de zon door het raam komen. Hoe laat zou het zijn? Als we ons hebben aangekleed, lopen we stilletjes, om geen mens wakker te maken, over de slapers heen de kamer uit. Jaap gaat meteen naar de keuken en blijft bij de achterdeur staan. Gisteren hebben we de kans niet gekregen om de schade op te nemen. Bijna een heel jaar heb ik de tuin niet gezien.

Het onkruid is gewoon doorgegroeid, ondanks de oorlog. Eigenlijk mogen we er niet in, omdat er mijnen kunnen liggen of zo. Jaap probeert me op te juinen: ‘Joh, er ligt vast nog een dode mof in de struiken.’

Maar dit keer hap ik niet. Ik loop gewoon de tuin in.

De bijenkast van de buurman ligt op zijn rug tegen de heg. De bijen zijn natuurlijk foetsie. Ik hoop dat ze de Duitsers in hun kont gestoken hebben toen die weggingen. Achter in de tuin ligt een berg rommel.

‘Hier is alles,’ roep ik tegen Jaap, die nog in de keukendeur staat.

Het schrijfbureau van vader hebben ze in splinters gehakt. Zijn vlin-
derverzameling is ook naar de knoppen. Ik zie alleen nog een kapot-
te bak met niks erin. Misschien zijn ze van schrik weer gaan vliegen.
(‘Vader, wat is dat?’ ‘Een doodshoofdvlinder, jongen. De enige vlin-

der die na zijn dood blijft kijken.) Ik buk me en blaas in de bak. Alleen uitgedroogde stukjes vleugel en sprietten. De gedaanteverwisseling is nu volledig.

Jaap is naast me komen staan en geeft de bak een trap. In het Amazonegebied ontpopt, in de slag om Arnhem gesneuveld.

‘Rotmoffen,’ sis ik.

‘Welnee joh, de meeste troep is van de Engelsen, wat ik je brom. Die hadden geen meiden bij zich. Ze moesten dus wel wat anders verzinnen. Arnhem was een dooie stad toen zij erin kwamen, geen vrouw meer heel.’

Hij grinnikt. Hij is twee jaar ouder. Ik snap hem niet. Hoeft ook niet, want ineens heeft hij wat anders. ‘Jezus, de piano is nog heel!’ Koortsachtig begint hij in de berg rotzooi te wroeten, smijt van alles verder de tuin in, totdat de piano zichtbaar wordt. Nog even en hij kan erbij. Hij doet de klep omhoog om te spelen.

‘Wat zal het zijn,’ roept hij naar me, ‘Für Elise of Alle Menschen werden Brüder?’

Hij heeft vier jaar les gehad, aan hem zal het niet liggen. Maar hij kan net zo goed *Die Forelle* spelen, want Beethoven verzuipt zodra Jaap de toetsen aanraakt: blubberdeblub. Ik kom naar hem toe. Hij staat te kijken of hij water ziet branden, en doet dan vanboven de deksel open. Het instrument staat voor driekwart vol smurrie of pis, wie weet. De stangen binnenin zijn groen uitgeslagen. Mos, geloof ik. Er drijft allemaal vuiligheid in. Dus toch de Engelsen! Jaap loopt weg en gaat achter in de tuin stenen staan gooien naar niks.

Als ik de keuken weer in kom, staat vader in zijn lange onderbroek het pak van de dominee met een natte schuier schoon te maken. De hele week heeft hij het aangehad met puinruimen. Straks moet hij in dat pak met moeder naar het Rode Kruis, een shadeboekje halen. Hoorde ik hem gisteren zeggen.

Ze zijn intussen allemaal wakker.

‘Waar zat je?’ vraagt moeder die net de keuken binnen komt.

‘O, in de tuin.’

‘Daar kan je nog niet in,’ komt vader ertussen. ‘We moeten eerst met zekerheid weten of het veilig is.’

‘Dat weten alleen de Duitsers en die zijn vertrokken,’ hoor ik Jaap achter me zeggen. ‘Maar voordat ze gingen, hebben ze eerst de piano volgescheten.’

Mijn zusjes willen meteen gaan kijken.

'Hier blijven,' brult vader.

'Laten we maar gaan eten,' zegt moeder.

'Hoe weet je dat die stront van de Duitsers is?' vraag ik aan Jaap. Hij zwijgt. Moeder schept op. Het is weer soep, net als gister, alleen dunner. Wat over was, is aangelengd. Goed genoeg voor een ontbijt. Onderweg hebben we een hele doos met blikken van de bevrijders gekregen. Heeft Jaap versierd. Eigenlijk ging hij voor sigaretten, maar hij kwam terug met blikken soep. Noodrantsoenen. Brood is nog niet te krijgen. Die soep is een uitkomst. We hebben alleen geen diepe borden meer. Nu moet het van platte. Misschien heeft het Rode Kruis soepborden.